

บทบรรณาธิการ

หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย 16, 1 (มกราคม-มิถุนายน 2562) ประกอบด้วยกัน 6 บทความ บทความแรกโดย อิศริยะ นันทชัย เรื่อง “สถาปัตยกรรมจองวัดปะโอ (ตองอู) ในประเทศไทย และเมืองสะเทิมประเทศพม่า” ศึกษาเปรียบเทียบสถาปัตยกรรมประเภทจอง (วิหาร) ในภาคเหนือของไทยที่สร้างขึ้นโดยพ่อค้าไม้สักมีฐานะกับจองในสะเทิมของพม่าตอนล่าง ในช่วงคริสต์วรรษที่ 19-20 โดยได้อธิบายความเหมือน/ความต่าง ระหว่างสถาปัตยกรรมประเภทเดียวกัน ร่วมวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน แต่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่างกัน อันเป็นผลมาจากสภาพภูมิอากาศ ความเชื่อท้องถิ่นเรื่องการปลูกเรือน ตลอดจนอิทธิพลทางศิลปะในการประดับตกแต่งอาคาร บทความซึ่งคัดมาจากวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท ในหลักสูตรประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมชั้นนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่จะทำให้สถาปัตยกรรมของชาวปะโอเป็นที่รู้จักในวงวิชาการ ต่างไปจากที่ผ่าน ๆ มาที่มักมองไม่เห็นความแตกต่างระหว่างสถาปัตยกรรมปะโอ กับสถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์พม่าและไทใหญ่

หากกล่าวว่า จองวัดปะโอ คือผลผลิตทางวัฒนธรรมของอุตสาหกรรมไม้สักในภาคเหนือของไทย หลังจากอังกฤษเข้ายึดพม่า โรงสีข้าวศิริพัฒน์ จังหวัดพะเยา ในบทความต่อมาของ ภัคธิมา วังยาว ก็ต้องถือว่าเป็นหนึ่งในวิธีการผลิตข้าว อันเป็นอุตสาหกรรมที่เฟื่องฟูขึ้นอีกครั้งหนึ่งภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังจากที่ดินนโยบายกีดกันชาวต่างชาติในการประกอบกิจการอุตสาหกรรมถูกยกเลิกไป ในบทความนี้ภัคธิมา ศึกษาโรงสีข้าวซึ่งจัดเป็นอาคารประเภทโรงงานอุตสาหกรรมประเภทหนึ่งที่ไม่ค่อยมีผู้สนใจศึกษามากนัก โดยสำรวจเก็บข้อมูลทางกายภาพของอาคาร ตลอดจนสัมภาษณ์ผู้คนในชุมชนที่เคยมีประสบการณ์กับโรงสีข้าวแห่งนี้ในยุคที่ธุรกิจการค้าขายข้าวในชุมชนหนองระบุงยังคงเฟื่องฟู ผลจากการศึกษาในครั้งนี้จะช่วยปูทางการศึกษาอาคารเนื่องในอุตสาหกรรมข้าวในมิติที่ลึกซึ้งขึ้นต่อไป

บทความที่สาม เรื่อง “เมืองนครราชสีมา: การศึกษาเมืองเก่าผ่านประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและมรดกทางสถาปัตยกรรม” โดย รังสิมา กุลพัฒน์, จิตรมณี ดีอุดมจันทร์ และ มาริสา หิรัญติยะกุล ผู้เขียนบทความได้เริ่มด้วยการปูพื้นทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเมืองและชุมชนนครราชสีมา ว่ามีการสร้างซ้อนทับหลายยุคตั้งแต่สมัยอารยธรรมเขมรเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน สำหรับกายภาพของเมือง บทความได้สำรวจอาคารบ้านเรือนในเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา (ตามประกาศเขตเมืองเก่านครราชสีมาเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2559) ได้แก่ เรือนเจ้าเมือง เรือนพักข้าราชการสมัยธนพลนครราชสีมา ตึกซิโน-โคโลเนียลของชาวจีนโพ้นทะเล โดยบทความเสนอว่าร่องรอยทางสถาปัตยกรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่นี้สามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิตให้กับชนรุ่นหลัง จึงสมควรส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเมืองเก่า นอกจากนี้บทความยังเสนอการเรียนรู้เมืองเก่าด้วย “การเดินทาง” อันเป็นการสร้างประสบการณ์และปฏิสัมพันธ์ระหว่าง “คน” และ “เมือง” และระหว่างคนด้วยกันเองในสภาพแวดล้อมเมืองเก่าเพื่อสร้างสำนึกทางอัตลักษณ์ร่วมกัน

บทความที่สี่ ยังคงเป็นการศึกษาในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา แต่มุ่งศึกษาถึงความเป็นมาและการสร้างสรรค์ของอาคารเพียงหลังเดียว คือ อุโบสถวัดศาลาลอย โดย ภาวณี อินทร์เล็ก เสนอให้พิจารณาอุโบสถวัดศาลาลอยที่ออกแบบโดย วิโรฒ ศรีสุโร ในฐานะอาคารทางพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลจากกระแสนิยมสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ทำให้รูปแบบของอุโบสถหลังนี้แตกต่างไปจากพุทธสถาปัตยกรรมไทยแบบจารีตอย่างมีนัยยะสำคัญ แม้ว่าจะยังคงแนวคิดเรื่องการก้าวข้ามวัฏสงสารด้วยการสร้างโบสถ์ให้มีจินตภาพเป็นดังเรืออยู่ก็ตาม ภาวณีกล่าวว่าความเป็นสมัยใหม่ของอุโบสถหลังนี้สามารถพิจารณาได้จากการลดทอนรายละเอียดการทำเครื่องประดับอาคาร การใช้วัสดุที่ผลิตขึ้นจากอุตสาหกรรมในท้องถิ่นอย่างกระเบื้องดินเผา และการละเว้นซึ่งงานจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ คงเหลือเพียงภาพเล่าเรื่องเวสสันดรชาดกที่ประตูทางเข้าด้านหน้าที่ทำจากทองแดงดุนรมดำ ผู้เขียนบทความเสนอว่าการฉีกออกไปจากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมแบบจารีตของพระอุโบสถหลังนี้เป็นผลมาจากอิทธิพลสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่ผู้ออกแบบได้รับการบ่มเพาะมาจากการศึกษาสถาปัตยกรรมศาสตร์ ไม่ใช่การสืบทอดตามระบบสกุลช่างเช่นในอดีต

บทความต่อมา เรื่อง “**หลักเมืองนครบาลเพชรบูรณ์: การผสมผสานแนวคิดจารีตและแนวคิดสมัยใหม่ในงานศิลปะและสถาปัตยกรรมหลักเมือง ช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475**” โดย สวรรค์ ตั้งตรงสิทธิกุล นำเสนอการศึกษาหลักเมืองนครเพชรบูรณ์ภายใต้บริบทของสงครามหาเอเซียบูรพา ที่มีแนวคิดในการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯ ไปยังเพชรบูรณ์ ระหว่าง พ.ศ. 2486-2487 ตามนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม สวรรค์เสนอว่าการออกแบบหลักเมืองหลวงขึ้นใหม่ในครั้งนี้ปรากฏแนวคิดสมัยใหม่ที่สามารถพิจารณาจาก **เทคนิคการก่อสร้าง รูปแบบรูปทรง และการแสดงออกทางศิลปะ**ของเสาหลักเมือง ขณะเดียวกันการประดิษฐ์ฐานหลักเมืองไว้ในอาคารที่ตั้งอยู่บริเวณกึ่งกลางวงเวียนให้เป็นจุดหมายตักสะท้อนให้เห็นการให้ความสำคัญกับหลักเมืองในฐานะ “ศูนย์กลางแห่งความเจริญก้าวหน้าทั้งปวง” อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน อย่างไรก็ตามการยังคงไว้ซึ่งคติและพิธีกรรมการตั้งเสาหลักเมืองเพื่อความเป็นสิริมงคลตามแบบแผนประเพณีที่สืบทอดมาแต่โบราณ ก็ชี้ให้เห็นว่าการออกแบบหลักเมืองหลวงใหม่ในครั้งนี้มิใช่การละทิ้งซึ่งประเพณีนิยมไปโดยสิ้นเชิง แต่เป็นการพยายามผสมผสานระหว่าง “ความเป็นจารีต” อันแสดงออกผ่านคติและพิธีกรรมในการตั้งเสาหลักเมือง และ “ความเป็นสมัยใหม่” ในเชิง ที่ตั้ง รูปแบบ เทคนิคการก่อสร้างและศิลปะการประดับประดา

บทความสุดท้ายในหน้าจั่วฉบับนี้ปิดท้ายด้วยโครงการ ที่หากพิจารณาในแง่เวลาแล้วเป็นประวัติศาสตร์ใกล้ตัวที่สุด เกี่ยวกับการดำเนินงานใน**โครงการบ้านธนารักษ์ประชารัฐ** ที่ดำเนินการโดยความร่วมมือระหว่างกรมธนารักษ์และเอกชนในการพัฒนาที่อยู่อาศัยเพื่อผู้มีรายได้น้อย บทความโดย ศิพินา ศิริสานต์, ภูมทลทิพย์ พานิชภักดิ์ และ พรสวรรค์ วิเชียรประดิษฐ์ นำเสนอการติดตามผลการดำเนินงานในโครงการตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่อยู่อาศัย 10 ปี โดยมุ่งศึกษาโครงการ พบ.261 เนื่องจากเป็นโครงการสร้างที่อยู่อาศัยเพื่อคนมีรายได้น้อยเพียงแห่งเดียวในบรรดา 6 โครงการทั้งหมดที่ได้ดำเนินการสร้างขึ้นจริง ผลการศึกษาพบว่าการทำงานประสบความสำเร็จพอสมควรทั้งในเชิงปริมาณและ

คุณภาพ ในเชิงปริมาณคือโครงการก่อสร้างที่อยู่อาศัยราคาประหยัดสร้างขึ้นจริงในจำนวนที่น้อยมากเมื่อเทียบกับที่วางแผนไว้ คือสำเร็จเพียง 43 หน่วย จากแผนที่ตั้งไว้ทั้งหมด 2,357 หน่วย ในเชิงคุณภาพพบว่าผลการดำเนินงานไม่ได้บรรลุวัตถุประสงค์โครงการตามเป้าหมาย ไม่ว่าจะเป็นการขาดการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าใจในสิทธิประโยชน์การเช่าซื้อ, ยอดผู้เช่าจองในโครงการไม่ถึงตามเป้า, การละสิทธิการจอง, หน่วยที่อยู่อาศัยที่สร้างเสร็จแล้วแต่ขายไม่หมดจนไม่สามารถดำเนินโครงการในระยะต่อไปได้ ตลอดจนการออกแบบวางผังบ้านในโครงการที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ (อันสะท้อนให้เห็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้ให้ความสำคัญกับการออกแบบสถาปัตยกรรม) โดยบทความได้วิเคราะห์สาเหตุความล้มเหลวในการดำเนินงานโครงการบ้านธนารักษ์ประชารัฐ ว่าเกิดจากการขาดการศึกษาความเป็นไปได้ตามทฤษฎีพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ ความล้มเหลวในครั้งนี้จะเป็นบทเรียนขั้นดีสำหรับการดำเนินการในโครงการลักษณะเดียวกันต่อไป หากผู้รับผิดชอบสนใจที่จะเรียนรู้จากความผิดพลาดที่เกิดขึ้น

การดำเนินการจัดทำวารสาร หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย ในครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ก็เพราะความร่วมมือจากกองบรรณาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ และผู้เขียนบทความทุกท่าน ในฐานะบรรณาธิการ ผมจึงขอแสดงความขอบคุณมาอย่างจริงใจ ณ โอกาสนี้

พินัย สิริเกียรติกุล

มิถุนายน 2562